

หนังสือชุด “พอเพียงเพื่อแผ่นดินเกิด”

ผู้นำ ทางวัฒนธรรม

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

บทนำ "ผู้นำทางวัฒนธรรม" โดย ศรัศักร วัลลิโกดม

ผู้นำทางวัฒนธรรม

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

บทนำ โดย ศรีสักร วัลลิโภดม

มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์

ผู้นำทางวัฒนธรรม

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

บทนำ โดย ศรีสักร วัลลิโภดม

เรื่อง ผู้นำทางวัฒนธรรม

เรื่อง วลัยลักษณ์ ทรงศิริ
บทนำ ศรีสักร วัลลิโภดม
เรียบเรียง ภาพันท์ รักศรีทอง
ปกและรูปเล่ม ดวงพร วิชญ์พงษ์กุล (tuangw@hotmail.com)
ภาพประกอบ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, กฤณกรรณ สุวรรณกาญจน์
พิมพ์ครั้งแรก มกราคม ๒๕๕๖
จัดพิมพ์โดย มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์
www.lek-prapai.org
หรือ www.facebook.com/lekfound
๓๙๗ ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร
กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๒๘๑๑๔๘๘, ๐๒-๒๘๐๓๓๔๐

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ.

ผู้นำทางวัฒนธรรม.-- กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, 2556.
204หน้า.

1. ภาวะผู้นำ. I. ชื่อเรื่อง.

303.34

ISBN 978-616-91559-2-8

สารบัญ

บทนำ	ผู้นำทางวัฒนธรรม (Culture heros)	๖
ตอนที่ ๑	‘สมเด็จพระเจ้าพะโคะ’ ผู้นำทางวัฒนธรรมแห่งเมืองใต้	๑๘
ตอนที่ ๒	‘นางเลียดชาว’ ตำนานและภูมิวัฒนธรรมของคนคาบสมุท	๕๔
ตอนที่ ๓	‘เจ้าหลวงเมืองล้า’ พลัศร์ทธาของคนลื้อท้าวังผา	๙๐
ตอนที่ ๔	‘พระเจ้าพรหมมหาราช’ จากผู้นำในตำนานสู่อารักษ์เมืองแม่สาย	๑๑๘
ตอนที่ ๕	‘เจ้าพ่อศรีนครเตา’ พ่อใหญ่แห่งทุ่งกุลลา	๑๕๐
ตอนที่ ๖	จาก ‘หลวงพ่อด’ ถึง ‘หลวงพ่อเจริญ’ ปลุกต้นความรู้จากรากแห่งศรัทธาที่ ‘จันเสน’	๑๗๐

บทนำ

ผู้นำทางวัฒนธรรม [Culture heros]

ศรีศักร วัลลิโภดม

มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ตั้งขึ้นมาแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยเจตนารมณ์ของคุณเล็กและคุณประไพ วิริยะพันธุ์ ผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อสนับสนุนความเข้าใจทางสังคมและวัฒนธรรมให้กับผู้คนในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ

เหตุเพราะที่แล้มา ตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่ผ่านมาร่วมถึงศตวรรษ เป็นยุคของการพัฒนาประเทศชาติจาก สังคมเกษตรกรรมแบบชาวนา [Peasant society] มาเป็นสังคมอุตสาหกรรม แนวคิด [Concept] แนวทาง [Approach] และวิธีการ [Methodology และ Techniques] ล้วนถูกครอบงำโดยวิถีตะวันตก โดยเฉพาะจากทางอเมริกาเกือบทั้งสิ้น ดังเห็นได้จาก การพัฒนาเข้าสู่สมัยใหม่ [Modernization] ของทางรัฐบาลนั้น เป็นการพัฒนาจาก ข้างบนลงล่าง [Top down development] ที่เน้นมิติทางเศรษฐกิจ การเมือง และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เป็นสำคัญ

ซึ่งก็เป็นมิติทางวัตถุนิยมซึ่งตอกย้ำด้วยคำขวัญโก้หรู “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ที่เมื่อเวลาผ่านมาเกือบถึงศตวรรษแล้วนี้ ทำให้คนในสังคมรุ่นพ่อแม่ ลูกและหลาน อย่างน้อยสองชั่วอายุคนกลายเป็นคนบูชาเงิน และคนในสังคมกำลังเห็นว่า เงินคืออำนาจ (ธนานุภาพ) แทนธรรมานุภาพ อย่างที่เคยมีมาในวิถีตะวันออก

ตามวิถีตะวันตกโดยเฉพาะวิถีของคนอเมริกัน มนุษย์หรือคนที่เป็นสัตว์สังคมนั้นต้องอบรบบ่มนิสัยให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งนับเป็นทุนชนิดหนึ่งในทางเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การผลิตผล อันเป็นมิติที่เน้นความเป็นปัจเจกอย่างที่ไม่คิดทางศาสนาเรียกว่า สัตว์เดรัจฉาน หาใช่สัตว์สังคมไม่

เป็นมิติที่ทำให้ให้ความสำคัญระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติแม้น้อย

ดังเห็นได้จากชีวิตความเป็นอยู่ของคนทั้งในเมืองและชนบทที่ขาดสภาวะความเป็นชุมชนมนุษย์อย่างที่เคยมีมา การเกิดขึ้นของแหล่งอุตสาหกรรม แหล่งเกษตรอุตสาหกรรม บ้านจัดสรร ทาวน์เฮาส์ ดีกสูง เสียดฟ้า คอนโดมิเนียมที่ล่อลักษณะการอยู่อาศัยแบบนกแบบผี รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่านิคมอุตสาหกรรมด้วย

คนรุ่นใหม่ที่อยู่ในโครงสร้างสังคมอุตสาหกรรมเหล่านี้ ขาดโครงสร้างทางสังคมมนุษย์แบบที่เคยมีมาแต่เดิม หากมีการรวมตัวกันแบบกลุ่มย่อย *[Fraction]* หรือเป็นกลุ่มเฉพาะกาล *[Gangs และ Cliques]* ที่มุ่งการต่อรองกันในทางผลประโยชน์แทนความสุขอย่างราบรื่นของคนใน ส่วนรวม คนรุ่นใหม่ที่เดินตามตะวันตกเหล่านี้แทบไม่แลเห็นความสำคัญของธรรมชาติ ทั้งที่อยู่รอบตนเองและกว้างไกลออกไป ที่เคยให้ความสุขทั้งด้านกายและใจในการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างแต่เดิม หากพร้อมที่จะทำลายและเปลี่ยนแปลงให้เป็นประโยชน์ในทางรายได้แก่ตนเองและพวกพ้องตลอดเวลา

ดังเห็นได้จากการขุดทรายขายแม่น้ำ ระเบิดภูเขา ตัดต้นไม้ ทำลายป่า อันเป็นสมบัติร่วมของคนในสังคมท้องถิ่นเพื่อสร้างเขื่อน สร้างแหล่งโรงงานพลังงานที่มีผลทำให้เกิดมลภาวะทั้งในดิน ในน้ำ และในอากาศ คนเหล่านี้คิดแค่เพียงว่าความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเท่านั้นที่จะจัดการในสภาพแวดล้อมธรรมชาติกลายเป็นสวรรค์บนดินแก่ตนได้

และการที่จะเป็นมนุษย์ที่ดีในสังคมโลกปัจจุบันก็คือ ต้องทำตนเองให้เป็นทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง

ทุกวันนี้ทั้งครอบครัว โรงเรียน และมหาวิทยาลัย รวมทั้งสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนมุ่งเน้นที่จะอบรมและสร้างให้คนเป็นทรัพยากรมนุษย์แทบทั้งสิ้น คนที่ได้รับการอบรมและสร้างสรรค์ให้เป็นทรัพยากรมนุษย์นั้น ถูกมองว่าเป็นคนกลุ่มก้าวหน้า ฉลาด มีวิสัยทัศน์ และเป็นกลุ่มที่มีโอกาสเป็นคนก้าวหน้าในสังคม ในขณะที่คนอีกเป็นจำนวน

มากในสังคมที่ก้าวกระโดดจากความเคยชินกับชีวิตวัฒนธรรมในสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมไม่ทัน ก็กลายเป็นคนด้อยโอกาสและล้าหลัง เกิดช่องว่างทางสังคมที่นำไปสู่สภาวะความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งทางสังคมที่เรียกกันในศัพท์ทางวิชาการว่า *ความล้าหลังทางวัฒนธรรม [Culture lag]*

แต่ตามวิถีตะวันออกของคนในสังคมชาวนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้รับการอบรมทางศาสนาและระบบความเชื่อให้เห็นว่า *ความเป็นคนหรือมนุษย์เป็นจุลจักรวาล หากใช้ทรัพยากรมนุษย์ ดังเช่นเดรัจฉานตะวันตกและสาวกคิดกันขึ้น* เพราะโลกและจักรวาลนั้นประกอบด้วยธาตุทั้งหกคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ และวิญญาณธาตุ อันเป็นธาตุของสิ่งมีชีวิต ในตัวคนหรือมนุษย์ก็มีธาตุทั้งหกเช่นกัน จึงเรียกว่า *จุลจักรวาล* คนเมื่อตายลงนั้น ชันด์ทั้งห้าก็สลายไปหมด ยังอยู่แต่ธาตุที่หกคือวิญญาณธาตุ อันเป็นพลังงานที่ยังไม่ดับ อาจเกิดมีจิตขึ้นมาใหม่ในวัฏสงสาร (คือการเวียนว่ายตายเกิด)

จิตของมนุษย์เป็นสิ่งที่ควบคุมไม่ได้จากอะไรต่างๆ ที่เป็นอิทธิพลจากภายนอก หากเป็นเรื่องของตัวตนภายในที่จะควบคุมได้ด้วยการอบรมและการปฏิบัติจากทางศาสนา จิตที่ไม่อาจควบคุมได้ ทำให้เกิดตัวตนหรืออัตตา และมีการปรุงแต่งให้เกิดสิ่งที่เป็นวัตถุธรรมขึ้น ฉะนั้นแทบทุกศาสนาจะสอนและอบรมให้คนลดอัตตาทำลายอัตตา เพื่อเข้าเป็นพลังเดียวกับจักรวาล อย่างเช่นในศาสนาพราหมณ์เรียกว่า “*อาตมัน*” และทางศาสนาพุทธเรียกว่า “*นิพพาน*” ความเป็นมนุษย์

ในแนวคิดที่ว่า *คนคือจุลจักรวาล* นี้ สะท้อนให้เห็นว่า *ความเป็นคนนั้นมีอะไรที่เป็นอิสระในความนึกคิดและจินตนาการมากกว่าการเป็นมนุษย์สายพานในโรงงานอุตสาหกรรม* ตามแนวคิดของคนตะวันตกที่ว่า *คนคือทรัพยากรมนุษย์* เพราะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

แต่ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ มนุษย์กำลังกลายเป็นกลไกอย่างหนึ่งในการทำลายธรรมชาติ ซึ่งในที่สุดก็คือการทำลายตัวเอง สังคมไทยขณะนี้กำลังก้าวกระโดดเข้าสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรมในกระแสโลกาภิวัตน์

อย่างสุดโต่ง ด้วยการทำลายสังคมเกษตรกรรมแบบประเพณีที่เรียกว่าสังคม
ชาวนาอย่างรวดเร็วกว่าประเทศใดๆ ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์เดียวกัน ดัง
ปรากฏการณ์ที่เห็นจากการเคลื่อนย้าย โยกย้ายแรงงานอุตสาหกรรมข้าม
ถิ่นเกิดขึ้นทั้งจากภายนอกและภายใน

การเคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานทางอุตสาหกรรมนั้น ทำให้ท้องถิ่น
ต่างๆ ล่มสลายในชีวิตวัฒนธรรม เพราะคนร้อยละห้าเข้าไปปะปนทั้ง
จำนวนอาชีพเฉพาะทางมากมาย และการทำมาหากินของคนท้องถิ่นที่น้อย
ลง จนศักยภาพในการบูรณาการทางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดความเป็นคนใน
สังคมท้องถิ่นเดียวกันล้นเหลือ

ท้องถิ่นแต่ก่อนในสังคมชาวนา คนในชุมชนที่บ้านก็เมืองจะรู้จัก
กันหมด มีโครงสร้างทางสังคมและความสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรมที่มี
ประวัติศาสตร์ร่วมกัน และมีสำนึกท้องถิ่นร่วมกัน โดยเฉพาะการรับรู้ใน
เรื่องทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อม แหล่งป่าเขา ท้องทุ่งท้องน้ำที่
เป็นของสาธารณะในท้องถิ่นที่ถือว่าเป็นสมบัติร่วม [Common property]
ด้วยกัน และมีการใช้ร่วมกันอย่างมีจารีตประเพณีควบคุม ซึ่งคนในท้องถิ่น
จะได้รับการอบรมและการปฏิบัติให้รับรู้และถ่ายทอดกันมาไม่ต่ำกว่า ๒-๓
ชั่วคน โดยย่อก็คือ คนในแต่ละชุมชนของสังคมท้องถิ่นจะต้องอยู่ภายใต้
กฎเกณฑ์จารีตประเพณีที่ท้องถิ่นสร้างขึ้นมาเพื่อการอยู่ร่วมกัน มีชีวิตรอด
ร่วมกันนั่นเอง

มาบัดนี้ สังคมท้องถิ่นต่างๆ ที่หลากหลายเกือบทั่วประเทศได้ถูก
รื้อล้างและทำลายจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองที่มาจากรัฐและ
จากภายนอก อันเป็นโครงสร้างของสังคมอุตสาหกรรมที่ควบคุมกับคตินิยม
ในเรื่องการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยทางตะวันตก โดยเฉพาะ
อเมริกา ทำให้คนต่างถิ่นที่เป็นนายทุนทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ
เข้ามาแย่งที่ทำกิน แย่งทรัพยากรและทำลายสภาพแวดล้อม รวมทั้งมอมเมา
คนรุ่นใหม่ให้กลายเป็นทาสแรงงานติดที่ดิน รวมทั้งละเมิดกติกา กฎเกณฑ์
และจารีตของท้องถิ่นด้วยการเอาอำนาจรัฐมาอ้างอิงต่างๆ นานา

หลายๆ แห่งใช้อำนาจรัฐเป็นเครื่องมือในการออกเอกสารสิทธิ

ในการครอบครองที่ดิน ทรัพยากรทั้งบนดินและใต้ดินให้แก่นายทุนจากภายนอก ทำให้สังคมเกษตรกรรมแบบชาวนาเหลือคนกับพื้นที่โดยประมาณเพียงหนึ่งในสามของประเทศเท่านั้น อีกทั้งนับวันก็จะลดน้อยลงตามจำนวนของคนรุ่นใหม่ที่อยู่ภายใต้การครอบงำของโลกาภิวัตน์

แม้ว่าสังคมเกษตรกรรมแบบเดิมจะถดถอยลดน้อยลงในภาพรวมเพียงหนึ่งส่วนสามของประเทศก็ตาม แต่หลายๆ ท้องถิ่นก็ยังมีความมีชีวิตชีวาเหลืออยู่ และยังมีสติปัญญาที่รู้ทันความชั่วร้ายของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม সামานย์และประชาธิปไตยสาธารณะได้ คนเหล่านี้ซึ่งมีทั้งคนรุ่นปู่ตายายและลูกหลาน มีการทบทวนอดีตและรากเหง้าทางภูมิปัญญาของตนขึ้น แล้วสร้างเป็นความรู้ที่จะนำไปพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมของตน ต่อรองกับการรุกร้าและการแย่งทรัพยากร พื้นน้ำและแผ่นดิน อันเป็นสมบัติร่วมของคนในสังคมท้องถิ่น

กิจกรรมที่โดดเด่นที่เป็นการริเริ่มในการสร้างพลังและจิตสำนึกร่วมของตนก็คือ การสร้างความสัมพันธ์กับอำนาจเหนือธรรมชาติที่เคยมีอยู่ในวิถีของคนตะวันออกแต่เดิม นั่นก็คือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาตินี้ได้ลบเลือนหายไปจากความเป็นมนุษย์ของคนทางตะวันตก โดยเฉพาะคนอเมริกันนานมาแล้ว

ในความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาตินั้น คนในสังคมท้องถิ่นเห็นสิ่งเหนือธรรมชาติคือ อำนาจที่ทรงพลังเหนือจิตใจและยิ่งใหญ่กว่าอำนาจในกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายลักษณะต่างๆ ของทางรัฐเป็นอำนาจที่แยกไม่ออกจากสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เช่น ท้องน้ำ ท้องทุ่ง ป่าเขา หรือต้นไม้ใหญ่ๆ มักมีผี มีวิญญาณและเทวดาอารักษ์ดูแลและเป็นเจ้าของ หรือในชุมชนทั้งระดับครอบครัว บ้านและเมืองต่างก็มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจที่ให้คุณและโทษแก่ผู้คนในท้องถิ่นในนามของผีเรือน ผีบ้าน และผีเมือง เมื่อเวลาใดที่มนุษย์หรือคนในชุมชนที่อยู่กันเป็นหมู่เหล่าเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม เกิดปัญหาความขัดแย้งที่นำไปสู่ความไม่มั่นคงทางสังคมและทางจิตใจ เมื่อนั้นผู้รู้ในชุมชนที่เป็นปราชญ์และผู้อาวุโส รวมทั้งผู้ปกครอง

ก็จะนำพาให้เกิดการทบทวนภูมิหลังของความสัมพันธ์ทางสังคม การอยู่รวมกันมากกว่าชั่วคราวและการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน เพื่อทำให้เกิดการประนีประนอมกันขึ้น ซึ่งเป็นการยุติความขัดแย้งภายในโดยไม่ต้องขึ้นโรงขึ้นศาลหรือพึ่งพาตำรวจดังในปัจจุบัน

อำนาจเหนือธรรมชาติของท้องถิ่นที่ผู้คนอ้างอิงเพื่อเป็นที่พึ่งในการจัดการขัดแย้งในสังคมนั้นมีหลายระดับ นับแต่ผีบ้านผีเรือนถึงผีเมืองและเทพเจ้าบนท้องฟ้า เป็นสิ่งที่ผู้คนในท้องถิ่นรับรู้และเชื่อมั่นจากตำนานคำสอนทางศาสนา และการประกอบประเพณีพิธีกรรมร่วมกันของคนตั้งแต่รุ่นเด็ก รุ่นพ่อแม่ถึงปู่ย่าตายาย

แต่อำนาจเหนือธรรมชาติที่โดดเด่นในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมของแต่ละถิ่นหรือแต่ละบ้านเมืองก็คือ *ผู้นำวัฒนธรรม [Culture hero]* เป็นสิ่งที่มีความเก่าแก่คู่กับความเป็นมาทางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษยชาติก็ว่าได้

ในการปฏิบัติงานภาคสนามทางมานุษยวิทยาของข้าพเจ้าครั้งยังศึกษาต่อที่ออสเตรเลีย เคยเข้าไปในแหล่งโบราณคดีของอะบอริจินส์ [Aborigines] ซึ่งเป็นคนพื้นเมืองเดิม พบว่าทุกแหล่งที่เป็นบ่อน้ำ ธารน้ำ เฟิงฟา ป่าเขา ที่คนมาประกอบพิธีกรรมร่วมกันนั้น จะมีชื่อสถานที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลในตำนานที่เป็นผู้พบและผู้สร้างสถานที่เหล่านั้นขึ้นมา และการถ่ายทอดความรู้และเรื่องราวในตำนานก็เป็นการบอกเล่า การขับขานในการเต้นรำในพิธีกรรมร่วมกัน อีกทั้งมีการแสดงออกด้วยสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ในรูปแบบของศิลปะการเขียน การแกะสลักตามเฟิงฟา ไซดหิน และวัสดุที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ทั้งหลายเหล่านี้ได้ทำให้เรื่องราวในตำนานของบุคคลที่เป็นผู้นำวัฒนธรรมกลายเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตของคนท้องถิ่น เพราะเมื่อใดก็ตามที่มีการซักถามถึงความเป็นมาของเผ่าพันธุ์นั้น คนเหล่านั้นก็จะเล่าเรื่องความเป็นมาและการกระทำของผู้นำวัฒนธรรมให้ฟัง

เลยทำให้ข้าพเจ้าได้ตระหนักว่า ประวัติศาสตร์ที่แท้จริงของมนุษยชาติโดยทั่วไปนั้นหาใช่ประวัติศาสตร์หรือวิชาประวัติศาสตร์ที่เรียนกันอยู่ในมหาวิทยาลัยกันทุกวันนี้ไม่ ความต่างกันอยู่ที่ประวัติศาสตร์ที่

เรียนกันในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยนั้น ความสำคัญอยู่ที่การค้นคว้าหาข้อเท็จจริงและความเป็นจริงในอดีตว่าสังคมมนุษย์มีพัฒนาการมาอย่างไร มีเหตุการณ์ [Events] ใดๆ เกิดขึ้น เป็นประวัติศาสตร์ที่มีกรอบของเวลา เป็นยุคเป็นสมัย ซึ่งข้าพเจ้ามักคิดว่าเป็นประวัติศาสตร์ของความจริงที่ตายแล้ว [Dead history] เพราะมีการสิ้นสุดไปตามยุคตามสมัย

ประวัติศาสตร์แบบแสวงหาความจริงและข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้เป็นมรดกทางอารยธรรมของกรีกโบราณที่คนตะวันตกรับและสืบทอดกันมา โดยเน้นความสำคัญอยู่ที่การวิพากษ์อดีตด้วยการตั้งคำถามด้วยความสงสัยและให้เชื่อ

แต่ประวัติศาสตร์ของคนตะวันออกและมนุษยชาติโดยทั่วไปแล้ว คือประวัติศาสตร์แบบตำนานเช่นเดียวกับคนอะบอริจินส์ของออสเตรเลีย ตำนานนั้นในภาษาอังกฤษเรียกว่า Myth เป็นเรื่องสมมติที่คนในสังคมที่เป็นเจ้าของเชื่อว่าเป็นจริง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และบุคคลในตำนานก็คือบุคคลที่มีตัวตนจริง

ตำนานเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต [Living history] เพราะไม่ระบุสมัย เวลา และยุคที่แน่นอนได้ ซึ่งคนอะบอริจินส์มักเรียกว่า เป็นเวลาในฝัน [Dream time] ตำนานคือประวัติศาสตร์ของคนในสังคมท้องถิ่นเท่านั้น แต่ในสายตาและความคิดของคนนอกที่ไม่เชื่อว่าเป็นจริงก็กลายเป็นนิทานไป รวมทั้งบุคคลที่เรียกว่า ผู้นำวัฒนธรรม ก็กลายเป็นคนในนิทานหรือตัวละครไปก็ได้

ดังจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันคนนอกเหล่านี้มักนำเรื่องราวของผู้นำวัฒนธรรมไปแต่งใหม่เป็นเรื่องในภาพยนตร์และละครอยู่เรื่อยๆ ทำให้ภาพพจน์ของผู้นำวัฒนธรรมที่คนในยกย่องและเคารพว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นตัวตลก ตัวร้าย หรือไม่ก็มีการบิดเบือนไปในทางเหยียดหยาม ดังเช่นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ ฝรั่งเศสในสังคมตะวันตกสร้างภาพการ์ตูนเหยียดหยามศาสดามุฮัมหมัดของคนมุสลิม ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวประณามของผู้นับถือศาสนาอิสลามทั่วโลก

ในพระพุทธศาสนาก็เช่นกัน พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และ

พระโพธิสัตว์ก็กลายเป็นคนในตำนาน เป็นผู้นำวัฒนธรรมได้เช่นกัน อย่างเช่นการเสด็จไปประทับรอยพระพุทธรูป หรือไปทรงทำนายการเกิดของบ้านเมืองและสถานที่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลกของคนล้านนา และตำนานอุรังคธาตุของคนล้านช้าง หรือเรื่องราวในชาติต่างๆ อันเป็นเรื่องของพระมนุษย์โพธิสัตว์ เช่น พระรถเสนกับนางเมรี และพระสุธนกับนางมโนราห์ เป็นต้น

แต่ความเป็นผู้นำวัฒนธรรมนั้นก็ได้จำกัดอยู่เฉพาะบุคคลในตำนานที่อาจจะเกิดจากการสมมติขึ้นเชิงสัญลักษณ์ หากยังหมายถึงบุคคลจริงๆ ที่มีชีวิตและประกอบคุณธรรมความดี จนคนทั่วไปในสังคมยกย่องว่าเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ มีบารมีเป็นที่พึ่งได้ทั้งกายและใจ

บุคคลเหล่านี้เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วก็ได้รับการยกย่องเคารพหรือบูชาให้เป็นผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่จะให้คุณหรือให้โทษแก่ตนได้ ดังเช่นในสังคมของคนมุสลิมในสามจังหวัดภาคใต้ที่เคยเป็นรัฐปัตตานีมาก่อน ยกย่องโต๊ะครุท่านหนึ่งคือ ท่านหะยีสุทรง เป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่พึ่งของสังคมทั้งในด้านการเมืองและวัฒนธรรม การสิ้นชีวิตของท่านหะยีสุทรงอันเนื่องจากทางราชการในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ก่อให้เกิดความขัดเคืองแก่ผู้คนทุกรุ่นทุกวัยในสังคมมุสลิม ได้กลายเป็นเหตุที่สำคัญทำให้เกิดความคิดในการแบ่งแยกดินแดนและความไม่สงบอย่างต่อเนื่องมาจนทุกวันนี้ หรือเรื่องราวของโต๊ะครุอีกท่านหนึ่งคือ โต๊ะปาแย ที่เกิดขึ้นก่อนสมัยของท่านหะยีสุทรงในช่วงของการเกิดบ้านเมืองปัตตานี หลุมศพของผู้นำวัฒนธรรมท่านนี้อยู่ในกูโบร์บ้านดาโต๊ะ จังหวัดปัตตานี อันเป็นบริเวณอยู่ในหาดทรายขาว มีสระน้ำอยู่ใกล้หลุมศพที่คนมุสลิมถือว่าเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ คนมุสลิมรุ่นเก่ามักมาบนบานโต๊ะปาแย มาแก้บน และนำน้ำศักดิ์สิทธิ์จากสระไปอุปโภคเพื่อความเป็นสิริมงคล

ในสังคมไทยภาคอื่น เรื่องราวของ พระร่วง พระเจ้าอู่ทอง และพระเจ้าศรีธรรมไตรราช ก็นับเนื่องเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมที่มีที่มาจากบุคคลที่มีตัวตนจริง และถูกยกย่องให้เป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์เมื่อตายไปแล้ว แต่

บุคคลเหล่านี้ก็หาได้เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์แบบหาข้อเท็จจริงอย่างเรียกกันในมหาวิทยาลัยไม่ได้ เพราะยืนยันไม่ได้ว่ากษัตริย์พระองค์ใดที่มีตัวตนจริงดังเช่นในกรณีพระเจ้าอู่ทอง ซึ่งนักประวัติศาสตร์ไทยมักลงความเห็นตามสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่า คือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ผู้ทรงสร้างพระนครศรีอยุธยา หรือพระร่วงเมืองสุโขทัยนั่นคือพ่อขุนรามคำแหง เพราะบรรดาชื่อบุคคลสำคัญดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับสถานที่ ชื่อบ้านนามเมืองในหลายๆ ท้องถิ่น และไม่อาจกำหนดสมัยเวลาของการมีตัวตนจริงๆ ได้ นั่นก็คือเรื่องราวของบุคคลเหล่านี้ดูแล้วมีหลายคนหลายสมัยจนไม่สามารถกำหนดเวลาทางประวัติศาสตร์ได้แน่นอน หากยังอยู่ในเวลาทางตำนานที่พวกออสเตอร์เลียอะบอริจิ้นส์เรียกว่า Dream time

แต่ในปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมท้องถิ่นเกือบแทบทุกภูมิภาคในทุกวันนี้ มีทั้งการฟื้นตำนานและสร้างตำนานของผู้นำทางวัฒนธรรมที่เป็นบุคคลสำคัญของท้องถิ่นที่เคยมีตัวตนขึ้นมาอธิบายความชอบธรรมในงานประเพณีพิธีกรรมหลายๆ ประเพณีของท้องถิ่น นับแต่ประเพณีสิบสองเดือน ประเพณีการเกษตร ประเพณีเกี่ยวกับการรักษาโรคภัย ตลอดจนการเคลื่อนไหวทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

ยกตัวอย่างเช่น ผู้คนในเขตอำเภอแม่สายหรือพื้นที่ตำนานเวียงพางคำของ พระเจ้าพรหมมหาราช ขึ้นมาบอกกล่าวเล่าประวัติความเป็นมาของบ้านเมือง และสร้างรูปปั้นของพระเจ้าพรหมไว้เป็นประธานในลานพิธีกรรมหน้าที่ทำการอำเภอ ซึ่งมีศาลหลักเมืองอยู่ใกล้ และจัดงานประเพณีแห่เทียนสักการะพระเจ้าพรหมตามเดือน เวลาที่กำหนด หรือคนอีสานในทุกๆ รัชสีไลของลุ่มน้ำมูลในเขตจังหวัดศรีสะเกษ อยุธยา เจ้าพ่อดงภูดิน ซึ่งเป็นเทพารักษ์หรือเจ้าพ่อใหญ่มาเป็นประธานในการต่อสู้เรียกร้องค่าเสียหายและการเรียกร้องที่ดินที่ทางราชการเวนคืนไปสร้างเขื่อนราษีไศล เป็นต้น เจ้าพ่อดงภูดินเป็นผีใหญ่ผีเมืองที่เรียกว่า มเหสักข์ เป็นที่เกรงกลัวและกราบไหว้ของผู้คนในท้องถิ่นทั้งใกล้และไกล กลายเป็นที่พึ่งของคนด้อยโอกาสที่สร้างความมั่นใจ กำลังขวัญและความกล้าหาญของหมู่คณะในการต่อสู้เรียกร้องได้อย่างมีพลังยิ่ง

ในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ที่อยู่เหนือน้ำขึ้นมาในเขตจังหวัดสุรินทร์ ร้อยเอ็ด และมหาสารคามก็มีผีใหญ่ *เจ้าพ่อศรีนครเตา* เป็นผีหลักขั้วที่เรื่องอำนาจเป็นที่ยอมรับและสักการะของคนทุกชาติพันธุ์ในทุ่งกุลา อาทิ คนลาว คนส่วย คนเขมร คนไทย และคนจีน ตามประวัติเจ้าพ่อศรีนครเตาเป็นผู้นำของคนส่วยเลี้ยงช้างซื้อเชียงสี ได้ประกอบความดีเป็นที่พอใจของพระมหากษัตริย์ จึงได้รับพระราชทานยศตำแหน่งให้เป็นท้าวศรีนครเตา เจ้าเมืองเตาร่วมรุ่นกับเชียงขัน เชียงปุม และคนอื่นๆ ที่เป็นเจ้าเมืองสุรินทร์ (ประทายสมันต์) เมืองขุขันธ์ เมืองศรีนครลำดวน เป็นต้น

อีกแห่งหนึ่งที่คนไทยทั้งประเทศรู้จักก็คือยาโมหรือท้าวสุรนารีของเมืองนครราชสีมา โดยคนท้องถิ่นในหมู่ไทยโคราชนับถือว่าเป็นผู้นำวัฒนธรรมเช่นเดียวกับท้าวศรีนครเตาของคนทุ่งกุลา แต่ได้ถูกยกให้เป็นวีรสตรีของประเทศชาติในหมู่ต้นตระกูลไทย ในภาคใต้ผู้นำวัฒนธรรมที่เป็นสตรีได้แก่ *ท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทร* ที่ได้รับการยกย่องเป็นวีรสตรีต้นตระกูลไทยเช่นเดียวกับ *ท้าวสุรนารี* แต่ผู้นำวัฒนธรรมสตรีที่มีการรับรู้ไปทั่วคาบสมุทรมทั้งฝั่งอ่าวไทยและฝั่งอันดามันเห็นจะได้แก่ นางเลียดขาว ซึ่งความเป็นจริงในประวัติศาสตร์น่าจะเป็นลูกสาวของนายกองช้างที่ควบคุมคาราวานช้างข้ามคาบสมุทรมจากกลุ่มทะเลสาบสงขลาไปตรังและไทรบุรี ทำให้เกิดชื่อสถานที่ ด่านาน และแหล่งศาสนสถานที่เกี่ยวกับเทพารักษ์ในนามของพระนางเจ้าตามท้องถิ่นต่างๆ ที่สัมพันธ์กับเส้นทางการค้าข้ามคาบสมุทรม

ในปัจจุบันผู้นำวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติที่สังคมให้ความสำคัญอย่างมากมาย เห็นจะได้แก่พระสงฆ์เถระผู้ใหญ่ผู้ปฏิบัติธรรมและทรงคุณธรรม จนได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ เกิดการสร้างรูปปั้นเทวาคณเสมือนจริงขึ้นมาราบไควบูชาในยามปกติและยามประเพณีพิธีกรรม ตามโบสถ์ วิหาร หรือศาสนสถานทางพุทธศาสนาหลายๆ แห่งมักจะมีรูปปั้นของพระอาจารย์ หลวงพ่อ หลวงปู่ อยู่บนแท่นบูชากันมากมายที่โดดเด่นจนเกิดการสร้างรูปปั้นขนาดใหญ่เท่าๆ กับพระพุทธรูปที่เรียกว่า หลวงพ่อโตที่เป็นพระประธานในโบสถ์และวิหารก็คือ *หลวงพ่อดอดและ*

หลวงปู่โต ที่มีการเคารพกราบไหว้กันทุกภูมิภาคทั่วประเทศ

ผู้นำวัฒนธรรมที่เป็นพระภิกษุสงฆ์เหล่านี้มีความหลากหลายในคุณสมบัติที่คนในสังคมทุกระดับต้องการ พระอาจารย์บางองค์มีความรู้และบารมีในด้านคาถาอาคมและไสยศาสตร์ เช่น ปลุกเสกเครื่องรางของขลัง แต่หากมีวัตรปฏิบัติที่ไม่ถูกทำนองคลองธรรมแล้วมักเสื่อมถอยลงไปก็มาก ยังอยู่แต่ผู้ที่สอนไสยศาสตร์และให้ของขลังในทางที่ดีที่ทำให้คนพ้นทุกข์เท่านั้นที่จะได้รับการเคารพอย่างยั่งยืน

ดูเหมือนมีพระสงฆ์สายพระป่าเป็นจำนวนมากที่ปฏิบัติธรรมทางวิปัสสนากรรมฐาน เช่น พระอาจารย์มั่น พระอาจารย์ฝั้น หลวงปู่เทสก์ หลวงตามหาบัว เป็นต้น ที่คนชั้นกลางแทบทุกภูมิภาคมองเห็นว่าเป็นที่พึ่งในทางพระพุทธศาสนา เกิดสำนักวิปัสสนากรรมฐานทั้งในวัดและสถานที่เอกชนขึ้นจนเป็นการเคลื่อนไหวทางศาสนา [Religious movement] ในขณะนี้ก็ว่าได้

พระภิกษุสงฆ์ที่ทรงปัญญาที่อบรมพระพุทธศาสนาและศีลธรรมได้เป็นที่ยกย่องของคนทั่วทั้งแผ่นดินก็คือ ท่านพุทธทาสภิกขุ ส่วนในภาคเหนือที่เชียงใหม่และลำพูนนำเรื่องราวของ พระครูบาศรีวิชัย ขึ้นมารำลึกเป็นสัญลักษณ์ในการต่อสู้เพื่ออัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม มีการรื้อฟื้นสถานที่ต่างๆ ที่พระครูบาได้สร้างและได้พำนัก นอกจากพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำวัฒนธรรมที่สิ้นชีวิตไปแล้วนี้ ปัจจุบันก็มีพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำที่มีชีวิตอีกมากมายที่กลายเป็นผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์ทั้งในทางโลกและทางธรรมที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นที่พึ่งของคนในสังคม

ในสุดท้ายนี้ข้าพเจ้าใคร่สรุปว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมในการฟื้นฟูหรือสร้างสรรค์ผู้นำวัฒนธรรมที่มีทั้งฝีมือและคนที่มีชีวิตที่บำเพ็ญบารมีในเรื่องคุณธรรมนั้น ล้วนเป็นมิติทางวิญญาณที่เกิดขึ้นเพื่อมนุษย์ในฐานะเป็นสัตว์สังคม เกิดความรู้สึกถึงความไม่มั่นคงในชีวิตวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการรุกรานและบีบคั้นจากอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองที่มาจากภายนอก

โดยเฉพาะสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ที่ถูกครอบงำด้วยอิทธิพล

ประชาธิปไตยสาธารณและเศรษฐกิจทุนนิยมสามัญจากตะวันตกนั้น กำลัง
ทำให้คนในท้องถิ่นที่ปรับตัวเองให้ทันกับสังคมเดรัจฉานและนิเวศเดรัจฉาน
ไม่ได้ก็รู้สึกว่าการลี้ภัยรัฐพึงกฎหมายไม่ได้ ถูกรุกรานแย่งทรัพยากร แย่งที่
ทำกิน และคนรุ่นใหม่เป็นจำนวนมากถูกมอมเมาให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ของ
บรรดานายทุนต่างชาติ รัฐไม่อาจเป็นที่พึ่งได้ จึงต้องพึ่งผี พึ่งพระ และสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติดีกว่า

‘สมเด็จพระเจ้าพะโคะ’

ผู้นำทางวัฒนธรรม

แห่งเมืองใต้

หลวงพ่อดำสำหรับผู้คนในท้องถิ่นคือ
ผู้นำทางวัฒนธรรม (Culture Hero) และ
นอกเหนือจากเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณแล้ว
ยังปรากฏแน่ชัดว่าท่านเป็นผู้นำทางการ
ปกครองที่มีเหนือผู้ปกครองฆราวาสในแถบ
คาบสมุทรสหิงพระเรื่อยไปจนถึงอีกฟากฝั่ง
หนึ่งของทะเลสาบด้วย

-๑-

‘สมเด็จพระเจ้าพะโคะ’

ผู้นำทางวัฒนธรรมแห่งเมืองใต้

ชื่อเสียงของ ‘หลวงพ่อทวด’ ทุกวันนี้มักปรากฏคำต่อท้ายว่า ‘วัดช้างไห้’ หรือต่อด้วยเหตุสร้างอิทธิฤทธิ์จากการ ‘เหยียบน้ำทะเลจืด’ นิยมบูชาเป็นวัตถุมงคลรูปเหมือนท่านั่งสมาธิเพื่อปกป้องคุ้มครองผู้บูชา น้อยคนนักที่จะทราบถึงความสำคัญของท่านในหน้าประวัติศาสตร์ช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยา และเรื่องราวที่บอกเล่าผ่านตำนานท้องถิ่นของบ้านเมืองแถบคาบสมุทรสทิงพระ

การ ‘กลัปลา’^๑ คือ วิธีการเพื่ออุทิศผู้คนเพื่อเป็นข้าพระโยมสงฆ์ถวายที่ดินแก่พระและวัดต่างๆ และสำหรับท้องถิ่นแถบรอบทะเลสาบสงขลา ขนบนี้ถือเป็น ‘อัตลักษณ์’ ของบ้านเมืองแถบคาบสมุทร

หลวงพ่อดานั้นได้รับสมณศักดิ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าพรหมมหาราชจากกษัตริย์อยุธยาเป็น ‘สมเด็จพระเจ้าพะโคะ’ หัวหน้าคณะสงฆ์ลังกาชาดที่วัดพะโคะ โดยได้รับการกลบนาที่ดินและผู้คนมาเป็นข้าพระโยมสงฆ์ปกครองท้องถิ่น และชุมชนในช่วงที่มีโจรสลัดจากปลายแหลมมลายูเข้าปล้นบ้านเมือง ถือเป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาททางสังคมและความเชื่อในเขตปลายแดนรัฐสยามที่มีกรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลาง ซึ่งปรากฏหลักฐานทั้งทางเอกสารและตำนานที่สัมพันธ์กับพิธีกรรมของผู้คนที่สืบเชื้อสายของผู้รักษาพระเพล^๑ หรือตำราพระกลบนาจากพระเจ้าแผ่นดินสยามในสมัยนั้น

สำหรับชาวบ้านในท้องถิ่นทุกวันนี้ยังคงจดจำและดูแลรักษาสถานที่สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับหลวงพ่อดไว้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หลายแห่ง เช่น ‘ทุ่งเพล’ สถานที่เกิดเหตุมีงูใหญ่มากพันรอบเพลที่แม่ผูกไว้ได้ร่มไม้เมื่อต้องออกไปเกี่ยวข้าวครั้งเมื่อท่านยังเป็นทารก ต้นไม้ใหญ่ที่เชื่อว่าใช้ฝังรกของท่านเมื่อแรกเกิด แม้แต่สถานที่ตั้งเรือนของตระกูลท่านที่ ‘บ้านดีหลวง’ ก็ยังเป็นพื้นที่โล่ง ไม่มีใครเข้าไปบุกรุกสร้างบ้านซ้อนทับ รวมทั้ง ‘วัดพะโคะ’ หรือ วัดราชประดิษฐฐาน ซึ่งเป็นวัดหลวงและคงความสำคัญอย่างสืบเนื่องมาโดยตลอด

หลวงพ่อดสำหรับผู้คนในท้องถิ่นคือ **ผู้นำทางวัฒนธรรม [Culture Hero]** นอกเหนือจากที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณแล้ว ยังปรากฏแน่ชัดว่าท่านเป็นผู้นำทางการปกครอง ‘ผู้คนข้าพระ’ ที่มีบารมีเหนือผู้ปกครองฆราวาสในแถบคาบสมุทรสทิงพระและเรื่อยไปถึงอีกฟากฝั่งหนึ่งของทะเลสาบด้วย

เหตุนี้ตำนานความอัศจรรย์ในชีวิตประวัติของหลวงพ่อดจึงมีอิทธิพลปรากฏเป็นคำบอกเล่าในลักษณะของผู้มีบุญ มิใช่ผู้คนธรรมดา กลายเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ ชื่อเสียงขจรไกลไปจนถึงบ้านเมืองของชาวมลายูที่ปาตานี เพราะมีคนพุทธที่ปัตตานีศรัทธาดำเนินจากท้องถิ่น วัดช้างให้ ในอำเภอโคกโพธิ์ เรื่องเล่าในท้องถิ่นก็สร้างสมมติฐานจนเชื่อกันภายหลังว่าท่านจำพรรษาเป็นวัดสุดท้ายในช่วงปลายชีวิต จึงยังปรากฏเป็นตำนานเล่าสืบถึงการออกเผยแผ่พุทธศาสนาในดินแดนมลายู และยังพบตำนาน

เรื่องราวของท่านจากท้องถื่นบางแห่งแพร่กระจายไกลไปถึงแถบหัวเมืองมลายูทั้งฝั่งเคดาห์และกลันตันในดินแดนมาเลเซียปัจจุบัน เนื่องจากเชื่อว่าท่านไปสร้างวัดในหมู่ชาวพุทธไว้หลายแห่งหลังจากที่หายตัวตนไปจากคาบสมุทรสทิงพระแล้ว

ในบรรดาพระสงฆ์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่พุทธศาสนิกชนทั่วไปนั้น *หลวงพ่อดาว* แห่งคาบสมุทรสทิงพระนับเป็นพระสงฆ์ผู้ศักดิ์สิทธิ์ ผู้มีความหมายอย่างยิ่งต่อสังคมและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น สร้างศรัทธาแก่ชาวพุทธศาสนิกชนที่นิยมเลื่อมใส กลายเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว จรรโลงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันที่สังคมไทยนับวันแต่จะขาดที่พึ่งมากยิ่งขึ้นในทุกวันนี้

คาบสมุทรสทิงพระ / แผ่นดินบก

แผ่นดินบริเวณทะเลสาบสงขลาทางฝั่งตะวันออกเคยเป็นทะเลมาก่อนที่จะเกิดกระแสน้ำและลมพัดพาตะกอนทรายทับถมบริเวณนอกชายฝั่งจนเกิดเป็นสันทรายสทิงพระ ทำให้กลายเป็น ‘ทะเลปิด’ หรือ ‘ลากูน’^๓ เมื่อประมาณ ๕,๐๐๐ ปีก่อน โดยการคำนวณจากการหาอายุของเปลือกหอยที่พบบริเวณนั้น จากนั้นตะกอนภายในลากูนเกิดการทับถมขึ้นเรื่อยๆ แต่เดิมบริเวณทะเลสาบนี้มีช่องทางเข้าสู่ทะเลภายในได้ ๒ ทาง คือ ตอนเหนือบริเวณปากพนังซึ่งภายหลังน้ำในลำคลองชะอวดมีตะกอนทับถมมากขึ้น ทั้งน่าจะมีการลดลงของระดับน้ำทะเล ทำให้ช่องทางน้ำหายไปกลายเป็นแผ่นดินในอำเภอเชียรใหญ่ปัจจุบัน กระบวนการนี้เพิ่งเกิดขึ้นราวร้อยกว่าปีที่ผ่านมา อีกแห่งหนึ่งคือทางตอนใต้บริเวณหัวเขาแดงที่ยังไม่ได้เชื่อมต่อกันปิดสนิทแต่อย่างใด ทั้งสองบริเวณนี้เคยมีบันทึกเอกสารบอกเล่าว่าเป็นพื้นที่ซึ่งสามารถนำเรือขนาดใหญ่ผ่านเข้าออกได้

ทะเลสาบภายในของจังหวัดพัทลุงและสงขลาแบ่งออกเป็น ‘ทะเลน้อย’ อยู่ทางตอนบนสุด พื้นที่ราว ๒๗ ตารางกิโลเมตร เป็นเขตนํ้าจืดที่แยกออกจากทะเลสาบใหญ่ด้านใต้ บริเวณนี้มีป่าพรุขนาดใหญ่ พืชจำพวก กก จูด วัชพืช และเป็นที่หากินของนกนานาพันธุ์ โดยชุด *คลองเรียม* เชื่อมต่อกับ ‘ทะเลหลวง’ ขนาดราว ๔๖๐ ตารางกิโลเมตร ซึ่งในท้องถิ่นเรียก

ต่างกันไปตามพื้นที่ เช่น ทะเลลำปำ ทะเลงอก ทะเลปากพะยูน จนถึงฝั่งสติงพระจตเกาะใหญ่ที่เป็นแหลมยื่นออกไปในทะเลสาบและเป็นพื้นที่มีภูเขาสูงใหญ่อันเป็นเขตน้ำจืด ในทะเลหลวงนี้หากบางปีน้ำน้อยก็จะมีน้ำกร่อยบ้าง

ทะเลสาบตอนล่าง คือส่วนที่ถัดจากเกาะใหญ่ ที่มี เกาะสี่เกาะห้า เกาะหมาก และเกาะนางคำ ต่อเนื่องจากเขตสติงพระจนถึงทางฝั่งอำเภอปากพะยูนทางทิศใต้และตะวันตก มีพื้นที่ราว ๓๗๐ ตารางกิโลเมตร สภาพนิเวศมีทั้งน้ำจืดและน้ำกร่อยผสมกัน และส่วนที่อยู่ตอนนอกสุดเชื่อมกับทะเลนอกอ่าวไทย โดยมีเกาะยออยู่ภายใน สภาพนิเวศบริเวณนี้เป็นแบบน้ำกร่อยและป่าชายเลนซึ่งถูกยึดครองทำนาุ้งและตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยไปมากแล้ว

▼ ทะเลสาบสงขลาบริเวณเกาะยอ

